

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Πεδίον Άρεως, Βόλος, 38334,
<http://www.ldsa.gr/>, demolab@uth.gr, +302421074432-33

Η δημογραφία των Βαλκανικών χωρών

Πάυλος Μπαλτάς *

Ο Βαλκανικός χώρος για περίπου δύο χιλιάδες χρόνια λειτούργησε ως μια ενιαία διοικητική, οικονομική και κοινωνική ενότητα υπό την ηγεσία διαφορετικών «αυτοκρατοριών» (Μακεδονική, Ρωμαϊκή, Βυζαντινή και Οθωμανική), επιτυγχάνοντας τη συνύπαρξη διαφορετικών λαών, πολιτισμών, γλωσσών και θρησκειών. Με την εμφάνιση των εθνικό-απελευθερωτικών κινημάτων κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα ο χώρος αυτός κατακερματίστηκε σε μικρότερες χωρικές -κρατικές πλέον- ενότητες, τα σύνορα των οποίων οριστικοποιήθηκαν με το πέρας του Β' παγκοσμίου πολέμου. Το σύνολο σχεδόν των χωρών αυτών (με εξαίρεση την Ελλάδα) εντάχθηκε μεταπολεμικά στο «Ανατολικό Στρατόπεδο». Μερικές από τις χώρες αυτές ανέπτυξαν σε όλη την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, μέχρι και την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», ιδιαίτερα στενές σχέσεις με την πρώην Σοβιετική Ένωση (Βουλγαρία, Ρουμανία) ενώ άλλες διέκοψαν πρώιμα τις σχέσεις αυτές (Αλβανία) ή ακόμη αποστασιοποιήθηκαν (πρώην Γιουγκοσλαβία) αναπτύσσοντας τις σχέσεις τους τόσο με τη Δύση όσο και με τις αποκαλούμενες «τρίτες χώρες» επιτρέποντας ταυτόχρονα την κινητικότητα των υπηκόων τους.

Θέτοντας ως αφετηρία την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία και ως ενδιάμεσο έτος (τομή) την πτώση του τείχους του Βερολίνου (και κατ' επέκταση την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων), στο κείμενο αυτό α) θα εξετάσουμε συνοπτικά τις μεταβολές του πληθυσμού των Βαλκανικών χωρών¹ -ως και των βασικών δημογραφικών συνιστωσών τους- στη διάρκεια της τελευταίας πεντηκονταετίας και β) θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε την απόκλιση/ σύγκλιση των δημογραφικών τους δεικτών κατά την τρέχουσα δεκαετία².

Η εξέλιξη του πληθυσμού των Βαλκανικών χωρών

Ο πληθυσμός των Βαλκανικών χωρών αυξάνεται απρόσκοπτα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου και μέχρι το 1990. Κοινό χαρακτηριστικό για όλες τις χώρες της περιοχής στην πρώτη αυτή περίοδο ήταν η μη εμφάνιση του baby-boom³ ενώ παράγοντας διαφοροποίησης ήταν οι ρυθμοί μεταβολής του πληθυσμού τους (πίνακας 1), καθώς χώρες όπως η Αλβανία και το Κοσσυφοπέδιο μέσα σε μόλις 40 χρόνια (1950-1990) υπερδιπλασίασαν τον πληθυσμό τους ενώ στη Βουλγαρία και την Κροατία το ποσοστό αύξησης περιορίστηκε στο 17 -20%.

Στην πρώτη αυτή περίοδο (1950-1990) όπου η μετανάστευση - με εξαίρεση την Ελλάδα- παίζει πολύ μικρό ρόλο στη μεταβολή του πληθυσμού, οι όποιες διαφοροποιήσεις στους ρυθμούς μεταβολής του οφείλονται προφανώς αποκλειστικά στα διαφοροποιημένα φυσικά ισοζύγια (Φ.Ι), δηλ. στην διαφορά που προκύπτει ανάμεσα στις γεννήσεις και τους θανάτους. Αν και στην περίοδο αυτή τα Φ.Ι. όλων των εξεταζόμενων χωρών ήταν θετικά, το πλεόνασμα των γεννήσεων επί των θανάτων στην Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και την πΓΔΜ είναι κατά πολύ μεγαλύτερο -σε ποσοστιαίες αναλογίες- σε σχέση με αυτό των υπόλοιπων χωρών με αποτέλεσμα την σαφώς ταχύτερη αύξηση του πληθυσμού τους⁴.

Με την πτώση όμως των σοσιαλιστικών καθεστώτων, τη διάλυση της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας και το άνοιγμα των συνόρων, οι πρότεροι θετικοί ρυθμοί μεταβολής αλλάζουν συνήθως πρόσημο. Έτσι, από το 1990 και μετά οι πληθυσμοί των χωρών αυτών (με εξαίρεση την Ελλάδα και τη Σερβία-Μαυροβούνιο), θα γνωρίσουν συνήθως μια μείωση, οφειλόμενη σε δύο βασικά λόγους: α) στη δραματική μείωση των φυσικών ισοζυγίων που σε μια σειρά από τις χώρες αυτές θα λάβουν μέχρι και αρνητικές τιμές (με τους θανάτους να υπερτερούν των γεννήσεων για πρώτη φορά στην μεταπολεμική τους ιστορία (1990 στην Βουλγαρία, 1991 στην Κροατία, 1992 στην Ρουμανία) και β) στην εξωτερική μετανάστευση, επακόλουθο

των συνταρακτικών κοινωνικό-οικονομικών ανακατατάξεων στην περιοχή αυτή.

Με βάση τα προαναφερθέντα θα μπορούσαμε να εντάξουμε τις Βαλκανικές χώρες σε τρεις διαφορετικές ομάδες, ανάλογα με την εξέλιξη, μετά το 1990, των δημογραφικών τους μεταβλητών (θνησιμότητα, γονιμότητα, μετανάστευση).

Η πρώτη χαρακτηρίζεται από μηδενικά (ή ακόμη και αρνητικά φυσικά ισοζύγια) και σημαντική είσοδο αλλοδαπών. Στην ομάδα αυτή εντάσσεται μόνον η Ελλάδα, η οποία τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει ισχυρότατα θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια, μετατρεπόμενη οριστικά πλέον από χώρα αποστολής σε χώρα εισροής μεταναστών⁵.

Τη δεύτερη ομάδα αποτελούν χώρες που το φυσικό τους ισοζύγιο από το 1990 και μετά είναι μηδενικό ή αρνητικό και ταυτόχρονα γνωρίζουν σημαντική μεταναστευτική εκροή. Την ομάδα αυτή απαρτίζουν η Βουλγαρία και η Ρουμανία, που γνώρισαν και τη σημαντικότερη μείωση του πληθυσμού τους μετά το 1990 (-12,8% και -7,4% αντίστοιχα ανάμεσα στο 1990 και 2009). Έτσι, στην πρώτη, σύμφωνα με τις τελευταίες εκτιμήσεις (2009) ο πληθυσμός της ανέρχεται μόλις στα 7,6 εκατ., μικρότερος και από αυτόν ακόμη που είχε η χώρα αυτή πενήντα χρόνια νωρίτερα (7,87 εκατ. το 1960).

Τέλος, στην τρίτη ομάδα εντάσσονται χώρες όπως η πΓΔΜ και η Αλβανία που καταγράφουν ταυτόχρονα θετικά φυσικά ισοζύγια (και σημαντική εξωτερική μετανάστευση με αποτέλεσμα ο πληθυσμός τους είτε να διατηρηθεί στα επίπεδα του 1980 (πΓΔΜ), είτε να μειωθεί ελάχιστα (Αλβανία, όπου παρόλη την καθαρή απώλεια 600.000 περίπου ατόμων τη δεκαετία του 1990⁶ ο πληθυσμός μειώθηκε αρχικά από 3,2 εκατ. το 1989 σε 3,1 το 2001 για να επανέλθει στα επίπεδα του 1989 το 2007).

* Ερευνητής ΕΔΚΑ, Υποψήφιος διδάκτορας Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας/
Université Montesquieu-Bordeaux IV

Φυσικά, τα προαναφερθέντα δεδομένα αφορούν το συνολικό πληθυσμό και δεν λαμβάνουν υπόψη τις διαφοροποιημένες συμπεριφορές των ομάδων στο εσωτερικό του. Στην πΓΔΜ π.χ.

οι δημογραφικές συμπεριφορές των δύο κυρίων συνιστώσων της (του αλβανόφωνου και του σλαβόφωνου στοιχείου) συνεχίζουν να είναι σαφώς διαφοροποιημένες: η δημογραφική δυναμική του πρώτου (εξαιρετικά θετικά φυσικά ισοζύγια και περιορισμένη σχετικά μετανάστευση) έχουν σαν αποτέλεσμα την απρόσκοπτη αύξησή του, σε αντίθεση με την σταθεροποίηση -ή ακόμη και την μείωση του σλαβόφωνου στοιχείου-. Το αποτέλεσμα σε επίπεδο χώρας είναι έτσι θετικό (μικρή αύξηση) αλλά η σύνθεση του πληθυσμού της συνεχίζει να μεταβάλλεται υπέρ της αλβανόφωνης συνιστώσας που εγγίζει το 2010 το 40% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Υπό τις συνθήκες αυτές, όπως επισημαίνει και ο Β. Κοτζιμάνης μια δεκαετία νωρίτερα αναφερόμενος στο Κοσσυφοπέδιο «οι διαφοροποιημένοι ρυθμοί πληθυσμιακής αύξησης και το αυξανόμενο διαχρονικά ειδικό βάρος του αλβανόφωνου πληθυσμού αποτελούν διαπραγματευτικό πλεονέκτημα και ισχυρότατο επιχειρήμα στα χέρια των ομάδων εκείνων που έχοντας υιοθετήσει αλυτρωτικές θέσεις πιέζουν για την αποδοχή του σεβασμού της αρχής της αυτοδιάθεσης, στοχεύοντας μεσοπρόθεσμα στον επανασχεδιασμό ακόμη μια φορά των συνόρων στο νοτιοδυτικό τμήμα των Βαλκανίων. Το διακύβευμα είναι σημαντικό και οι αντιδράσεις της μειοψηφούσας εθνικής ομάδας στα πλαίσια του νέου αυτού μικρού βόρειου γείτονά μας δύνανται να οδηγήσουν σε ένα κύκλο βίας, που κινδυνεύει να αποσταθεροποιήσει την όλη περιοχή, υπονομεύοντας την ανάπτυξη της βαλκανικής και την ομαλή μετάβαση των πρώην σοσιαλιστικών κρατών της χερσονήσου του Αίμου στην τόσο επιθυμούμενη και αμφιλεγόμενη οικονομία της αγοράς...»⁷

Αφήσαμε εκτός της προηγούμενης ομαδοποίησης χώρες όπως η Σερβία-Μαυροβούνιο, η Κροατία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη καθώς η όποια μεταβολή του πληθυσμού τους την τελευταία εικοσαετία επηρεάστηκε καθοριστικά από την εμφύλια σύγκρουση (στρατιωτικές απώλειες, εκτοπίσεις πληθυσμών) που ακολούθησε τη διάλυση της πρώην ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Έτσι, μόνον εξαιτίας του πολέμου στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχουμε 100.000 πλέον των αναμενόμενων- θανάτους (εκτίμηση), ενώ πάνω από 2 εκατομμύρια άτομα εκτοπίστηκαν ή «αναγκάστηκαν» να γίνουν πολιτικοί πρόσφυγες⁸ και το ίδιο συνέβη, αν και σε μικρότερο βαθμό στην Κροατία, ο συνολικός πληθυσμός της οποίας μειώθηκε κατά 5% ως απόρροια της μαζικής αναχώρησης των Σέρβων κατοίκων της⁹.

Η δομή του πληθυσμού των βαλκανικών χωρών

Διαθέτοντας τις εκτιμήσεις του πληθυσμού σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες (πίνακας 2) για το 2007, μπορούμε να τις κατατάξουμε τις Βαλκανικές χώρες με βάση το κριτήριο αυτό σε τρεις διαφορετικές ομάδες.

Σε εκείνες καταρχάς (Αλβανία και πΓΔΜ) όπου το ποσοστό του νεανικού τους πληθυσμού (δηλαδή των ατόμων ηλικίας 0 έως 19 ετών) παραμένει υψηλό (>26%) και υπέρ διπλάσιο του ποσοστού των ηλικιωμένων (άτομα ηλικίας 65 και άνω), το ειδικό βάρος των οποίων είναι σχετικά συρρικνωμένο (<11,5%).

Μια δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τη Ρουμανία και τη Σερβία/Μαυροβούνιο όπου το ποσοστό του νεανικού τους πληθυσμού είναι ακόμη σχετικά υψηλό (> 22,5%) και το % των ηλικιωμένων υπερβαίνει το 14%, ενώ στην τελευταία ομάδα εντάσσονται χώρες όπου το % των νέων τείνει να προσεγγίσει αυτό των ηλικιωμένων (Ελλάδα, Βουλγαρία, Κροατία). Στις χώρες αυτές τα % των νέων ανέρχονται σε 19,6%, 19,8% και 21,7% αντίστοιχα, όταν αυτά των ηλικιωμένων (65 και άνω) είναι 18,6%, 17,3% και 17,1%.

Προφανώς, οι χώρες της τελευταίας ομάδας είναι ακόμη νεανικές ενώ στη δεύτερη ομάδα εντάσσονται χώρες που σύντομα θα βρεθούν στην ίδια θέση με αυτές της τρίτης ομάδας¹⁰.

Τέλος, οι χώρες της πρώτης ομάδας (Αλβανία, πΓΔΜ, και Κοσσυφοπέδιο) -αν και χαρακτηρίζονται σήμερα από ιδιαίτερα νεανικές δομές, θα γνωρίσουν πολύ σύντομα (μέχρι το 2030-35) μια ταχύτατη δημογραφική γήρανση¹¹ καθώς τα % των ηλικιωμένων τους στα μέσα του 20ου αιώνα θα είναι εξίσου υψηλά, αν όχι υψηλότερα, από αυτά των χωρών που χαρακτηρίζονται ήδη σήμερα ως «γηρασμένες» (Ελλάδα, Βουλγαρία, Κροατία)¹². *Οι τρεις αυτές χώρες θα βρεθούν ενώπιον συνταρακτικών δυσκολιών, καθώς θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τα επάγωγα της δημογραφικής γήρανσης προβλήματα (αγορά εργασίας, δαπάνες υγείας και συντάξεων) σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα χωρίς να είναι επαρκώς προετοιμασμένες. Αξίζει εδώ να αναφερθούμε στην Ελλάδα, όπου το ποσοστό των ηλικιωμένων πολλαπλασιάστηκε επί τρία (από 5,8% το 1920 στο 18,6% το 2007) τα τελευταία ενενήντα χρόνια, ενώ στις χώρες αυτές η αντίστοιχη αύξηση θα επιτελεσθεί σε πολύ σύντομοτερο χρονικό διάστημα (μόλις σε μια τεσσαρακονταετία¹³), με αποτέλεσμα οι οικονομίες και κοινωνίες τους να έχουν στη διάθεσή τους πολύ λιγότερο χρόνο προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα απ' ότι στις άλλες βαλκανικές χώρες...*

Η θνησιμότητα

Παρόλο που κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 οι χώρες της περιοχής γνώρισαν σημαντική βελτίωση των συνθηκών υγείας, δεν μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι είχαν όλες ολοκληρώσει την επιδημιολογική τους μετάβαση¹⁴. Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του 1960 οι χώρες αυτές χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα υψηλούς δείκτες βρεφικής θνησιμότητας καθώς και σχετικά χαμηλό προσδόκιμο ζωής στη γέννηση για τις γυναίκες (σε σχέση πάντα με τους αντίστοιχους δείκτες στις ανεπτυγμένες χώρες του βόρειου και δυτικού τμήματος της ηπείρου μας.)

Παράλληλα, σε όλες τις βαλκανικές χώρες -ιδιαίτερα δε στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία- παρατηρείται μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980 μια σημαντική καθυστέρηση στη μείωση της θνησιμότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και το 1990 ο δείκτης βρεφικής θνησιμότητας (θάνατοι επί 1000 βρεφών) παραμένει σε επίπεδα υψηλότερα του 10% (με εξαίρεση φυσικά την Ελλάδα), σε ορισμένες δε εξ αυτών, όπως στην Αλβανία, την πΓΔΜ και τη Ρουμανία, η βρεφική θνησιμότητα δεν είναι απλά υψηλή σε σχέση με τον μ.ο. της Ε.Ε αλλά υψηλότερη και από το μέσο όρο όλων των ευρωπαϊκών χωρών.

Ως αποτέλεσμα των προαναφερθέντων, μόνον η Ελλάδα ακολούθησε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 τις τάσεις των ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών χωρών, έχοντας το έτος αυτό μέση προσδοκώμενη ζωή στη γέννηση 74,6 έτη για τους άνδρες και 79,3 έτη για τις γυναίκες, σαφώς την υψηλότερη ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες (πίνακας 3)¹⁵.

Οι πολιτικές και κοινωνικό-οικονομικές ανατροπές που επήλθαν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 επηρέασαν -με εξαίρεση την Ελλάδα- ακόμη περισσότερο την εξέλιξη της θνησιμότητας στις Βαλκανικές χώρες, οδηγώντας συνήθως στην επιβράδυνση της ανοδικής πορείας της μέσης προσδοκώμενης ζωής στη γέννηση στις γυναίκες, στην πτώση της δε στους άντρες. Στο έντονο ήταν το φαινόμενο σε δύο από τις εξεταζόμενες χώρες, στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία¹⁶. Στην πρώτη π.χ. καταγράφεται στους άνδρες μείωση της μέσης ζωής τους κατά δύο έτη ανάμεσα στο 1964 και 1994 και κατά 6 ακόμη μήνες ανάμεσα στο 1994 και το 2002 με αποτέλεσμα η μέση προσδοκώμενη ζωή τους (68,9 έτη) να βρίσκεται το 2002 στο ίδια σχεδόν επίπεδα με αυτήν τριάντα χρόνια πριν (1976)¹⁷. Σε αντίθεση με τους άνδρες η μέση προσδοκώμενη ζωή στη γέννηση στις γυναίκες παρουσίασε μια ιδιαίτερη ανθεκτικότητα κατά την περίοδο της κρίσης ακολουθώντας, εκτός από συγκυριακές μειώσεις σε μεμονωμένα έτη, αργή μεν αλλά αυξητική πορεία.

Με εξαίρεση επομένως την Ελλάδα, στις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες, οι αλλαγές της προηγούμενης δεκαετίας επηρέασαν, κατά το μάλλον ή ήττον, αρνητικά τη θνησιμότητα. Τα συστήματα υγείας τους αποδιορθώθηκαν, οι κρατικές δαπάνες στον τομέα αυτό μειώθηκαν, νέες αιτίες θανάτου (αλκοολισμός, βία) ανεδείχθησαν. Η εξέλιξη της θνησιμότητας στις χώρες αυτές (που συγκαταλέγονταν το 1990 -με εξαίρεση την Αλβανία- ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη μας) αποτελεί μια παγκόσμια πρωτοτυπία και αναιρεί την μέχρι πρόσφατα παγιωμένη αντίληψη για τη γραμμική αύξηση της μέσης προσδοκώμενης ζωής στη γέννηση.

Η πρώτο- γαμηλιότητα των γυναικών

Μέχρι και το 1990 ο θεσμός του γάμου στις Βαλκανικές χώρες ήταν ισχυρός και η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο σχετικά πρώιμη. Κατά την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα όμως αυτό αλλάζει, η ένταση των συγχρονικών δεικτών¹⁸ πρώτο-γαμηλιότητας μειώνεται, ενώ η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο αυξάνεται (πίνακας 4).

Στις χώρες αυτές, όπως και στις πρώην σοσιαλιστικές δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, οι πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας έπαιξαν σημαντικό ρόλο έχοντας σαν στόχο αφενός μεν την εξασφάλιση της συμβατότητας ανάμεσα στον γάμο / οικογένεια και την επαγγελματική δραστηριότητα, αφετέρου δε την αναπαραγωγή των γενεών, με αποτέλεσμα οι γυναίκες να παντρεύονται σχετικά νωρίς και να αποκτούν το πρώτο τους παιδί αρκετά γρήγορα (σε μικρή ηλικία)¹⁹.

Η πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων οδήγησε όμως στη κατάρρευση των πολιτικών που προαναφέραμε. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση και την προοδευτική αλλαγή των κοινωνικών προτύπων στις νεότερες γενεές, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα μείωση ή και συρρίκνωση, σε ορισμένες περιπτώσεις, των συγχρονικών δεικτών γαμηλιότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Βουλγαρία όπου για μια τριακονταετία περίπου (1960-1990) η ένταση της πρώτο-γαμηλιότητας και η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο παρουσιάζουν μια εκπληκτική -δεδομένης και της φύσης των συγχρονικών δεικτών- σταθερότητα (γύρω στους 950 γάμους ανά 1000 γυναίκες και τα 21,5 έτη αντίστοιχα). Μετά το 1990 όμως οι συγχρονικοί δείκτες θα καταρρεύσουν (533 γάμοι ανά 1000 γυναίκες το 2006) ενώ η μέση ηλικία θα αυξηθεί κατά 4 έτη (25,6 έτη το 2006).

Ανάλογη πορεία ακολούθησαν και οι υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες, με μόνη διαφοροποίηση στους ρυθμούς πτώσης της γαμηλιότητας. Όσον αφορά την Ελλάδα, η οποία δεν αποτελούσε μέλος των χωρών του πρώην Ανατολικού Στρατοπέδου, από το 1990 και μετά ακολουθεί ανάλογες τάσεις, για διαφορετικούς όμως λόγους²⁰ οι οποίοι όμως δεν μπορούν να αναλυθούν στα πλαίσια του παρόντος κειμένου.

Τέλος μια άλλη ιδιαιτερότητα της γαμηλιότητας στον Βαλκανικό χώρο είναι και η σχετική ακόμη σταθερότητα των έγγαμων συμβιώσεων. Ειδικότερα, επί 100 γάμων εκτιμάται²¹ ότι 20 θα οδηγηθούν σε διαζύγιο στη Βουλγαρία, Κροατία, Ελλάδα και Ρουμανία, 15 στη Σερβία-Μαυροβούνιο, 10 στην Αλβανία και μόλις 5 στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη (περισσότερες από 40 στην πλειοψηφία των χωρών της δυτικής και βόρειας Ευρώπης).

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι οι χώρες αυτές, όπως και η Ελλάδα, χαρακτηρίζονται ακόμη και σήμερα αφενός μεν από μια σχετικά έντονη γαμηλιότητα αφετέρου δε από την αντοχή των γάμων στη φθορά και τα διαθέσιμα δεδομένα δημιουργούν μια εικόνα διαφορετική από αυτή που απαντάται στο Βόρειο και Δυτικό τμήμα της ηπείρου μας. Δεν διαθέτουμε όμως επαρκή στοιχεία για να εξετάσουμε αν και κατά πόσο, τα αίτια της τάσης μείωσης της έντασης της πρώτο-γαμηλιότητας οφείλονται στην ανάπτυξη του φαινομένου της συμβίωσης εκτός γάμου ή βρισκόμαστε

μπροστά στην αρχή της ανάδυσης νέων κοινωνικών αξιών, οι οποίες θέτουν το θεσμό του γάμου υπό αμφισβήτηση.

Η γονιμότητα

Στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες η ένταση της συγχρονικής γονιμότητας παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα, διαχωρίζοντας τις Βαλκανικές χώρες σε δύο ομάδες. Στην πρώτη που παρουσιάζει και τα υψηλότερα επίπεδα (>5 παιδιά/γυναίκα) εντάσσονται η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η πΓΔΜ (και προφανώς και το Κοσσυφοπέδιο), χώρες που έχουν την υψηλότερη γονιμότητα σε όλη την Ευρώπη, ενώ στην δεύτερη ομάδα εντάσσονται οι υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες (πίνακας 5).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 όμως ο αριθμός των γεννήσεων αρχίζει να μειώνεται παντού και η νομιμοποίηση των εκτρώσεων που στα πρώην σοσιαλιστικά κράτη συνέβη νωρίτερα απ' ότι στις δυτικές χώρες της ηπείρου μας (γύρω στο 1960) συνέβαλε σημαντικά στη μείωση αυτή καθώς η έκτρωση αποτελούσε το πιο διαδεδομένο μέσο ελέγχου των γεννήσεων (και αντισύλληψης)²². Στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες των Βαλκανίων όπου, όπως αναφέραμε, υπήρξαν πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας και της γονιμότητας, η πτώση της γεννητικότητας συχνότατα οδήγησε και σε περιοριστικά των εκτρώσεων μέτρα (χαρακτηριστικό παράδειγμα η Βουλγαρία και η Ρουμανία), με αμφίβολο όμως αποτέλεσμα καθώς η όποια άνοδος των γεννήσεων για 2-3 χρόνια μετά την λήψη των μέτρων αυτών συνοδεύτηκε από την εκ νέου συρρίκνωσή τους στο βαθμό που οι γυναίκες που δεν επιθυμούσαν την απόκτηση επί πλέον παιδιών αναζήτησαν άλλους τρόπους να τα αποφύγουν.

Οι κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές των δύο τελευταίων δεκαετιών είχαν προφανώς σημαντικές επιπτώσεις και στη γονιμότητα, αντίστοιχες με αυτές που περιγράψαμε για την γαμηλιότητα καθώς στις εξεταζόμενες χώρες όπου η συμβίωση και οι γεννήσεις εκτός γάμου ήταν περιθωριακό φαινόμενο, η συρρίκνωση της γαμηλιότητας επηρέασε άμεσα και τη γεννητικότητα. Η πτώση της πρώτης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οδήγησε έτσι και στην άμεση πτώση τόσο του αριθμού των γεννήσεων όσο και των συνθετικών δεικτών. Στην Βουλγαρία και τη Ρουμανία π.χ. ο συνθετικός δείκτης γονιμότητας μειώθηκε κατά 1/3 σε σχέση με την προηγούμενη της πτώσης περίοδο, ενώ στη Βουλγαρία ο δείκτης αυτός κατέγραψε το 1997 τη χαμηλότερη τιμή στην μεταπολεμική της ιστορία (μόλις 1,09 παιδιά /γυναίκα) για να ακολουθήσει εν συνεχεία μια μικρή άνοδο και να σταθεροποιηθεί από το 2000 και μετά (1,3 το 2000 και 1,5 παιδιά/γυναίκα το 2008). Η Αλβανία, η πΓΔΜ και η Σερβία-Μαυροβούνιο που το 1990 κατέγραφαν τιμές ανώτερες ή ίσες με το όριο αναπλήρωσης των γενεών²³ (3,0, 2,1 και 2,1 παιδιά/γυναίκα αντίστοιχα) θα γνωρίσουν και αυτές με την σειρά τους επιτάχυνση των ρυθμών της μείωσης των συνθετικών τους δεικτών, ενώ η Ελλάδα είχε βιώσει ήδη την αντίστοιχη εμπειρία, με την κατάρρευση του συνθετικού δείκτη γονιμότητας ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Το ημερολόγιο της συγχρονικής γονιμότητας υπέστη και αυτό σημαντικές μεταβολές. Η μέση ηλικία στην απόκτηση των παιδιών, ιδιαίτερα υψηλή στην αρχή της εξεταζόμενης περιόδου, ακολούθησε μέχρι και το 1990 πτωτική πορεία, ενώ από το 1990 και μετά άρχισε και πάλι να αυξάνεται. Ενώ οι τάσεις είναι κοινές για όλες τις εξεταζόμενες χώρες, τα αίτια (εκτός της κοινωνικό-οικονομικής κρίσης που έπαιξε αναμφισβήτητα ένα σημαντικό ρόλο σε όλες) διαφέρουν από χώρα σε χώρα. **Το γενικό συμπέρασμα είναι όμως ότι οι γυναίκες στις Βαλκανικές χώρες, επιλέγουν πλέον να κάνουν λιγότερα παιδιά και σε μεγαλύτερη ηλικία απ' ότι στο παρελθόν.**

Τέλος, όσον αφορά τις εκτός γάμου γεννήσεις (πίνακας 6), τα ποσοστά τους για μια μακρά χρονική περίοδο (1950-1990) παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδα (το 1990 η Ελλάδα καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό -2,2%- ενώ η Βουλγαρία και η Σερβία-Μαυροβούνιο τα υψηλότερα: 12,4% και 12,7% αντίστοιχα-).

Στα χρόνια που ακολουθούν παρατηρούμε μια αυξητική τάση των ποσοστών αυτών, που σε κάποιες χώρες όπως στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία υπερ-τριπλασιάζονται ενώ σε κάποιες άλλες (Σερβία-Μαυροβούνιο, πΓΔΜ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Κροατία) η αύξησή τους είναι σχετικά περιορισμένη. **Οφελούμε όμως να επισημάνουμε ότι η αύξηση των ποσοστών αυτών δεν οφείλεται τόσο στην αύξηση σε απόλυτες τιμές των εκτός γάμου γεννήσεων αλλά στη δραματική μείωση των εντός γάμου γεννήσεων.**

Κλείνοντας την συνοπτική αυτή παρουσίαση των εξελίξεων της γονιμότητας διαπιστώνουμε ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες της περιοχής (εκτός της Αλβανίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης) οι σημαντικές καταγραφείς στο παρελθόν διαφοροποιήσεις όσον αφορά την γονιμότητα έχουν πλέον εξαλειφθεί καθώς τα τελευταία έτη οι γυναίκες κάνουν κατά μέσο όρο 1,5 παιδιά. Το ερώτημα που τίθεται φυσικά είναι αν μπορούμε να μιλήσουμε για μια σύγκλιση των χωρών στο συγκεκριμένο πεδίο. Η απάντηση επί τη βάση των συγχρονικών δεικτών είναι επισφαλής καθώς μόνο η διαγενεακή γονιμότητα (η γονιμότητα δηλ. των γυναικών που γεννήθηκαν σε διαδοχικά έτη) θα μπορούσε να μας δώσει κάποιες ενδείξεις. Οι γενεές όμως που θίχτηκαν από τις αλλαγές της τελευταίας εικοσαετίας βρίσκονται ακόμα σε αναπαραγωγικές ηλικίες και θα πρέπει να αναμείνουμε ακόμη κάποια χρόνια για να δώσουμε μια σαφή απάντηση στο ερώτημα αυτό....

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα από την ανάλυσή μας θα μπορούσαν να χωριστούν σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες:

α) Η εξέλιξη του πληθυσμού και η δημογραφική του γήρανση
Σε όλες τις χώρες των Βαλκανίων -με εξαίρεση την Ελλάδα και τη Σερβία-Μαυροβούνιο- η αύξηση του πληθυσμού τους που ξεκίνησε μετά το πέρας του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ανακόπηκε μετά τα γεγονότα του 1990. Οι έντονες μεταναστευτικές πιέσεις, η συρρίκνωση της γονιμότητας (και σε κάποιες περιπτώσεις η αύξηση της θνησιμότητας) οδήγησαν στην μείωση των πληθυσμών τους σε απόλυτες τιμές. Επιπλέον, η δημογραφική γήρανση αποτελεί ήδη μια πραγματικότητα για τις περισσότερες εξ αυτών, ενώ για κάποιες άλλες θα επέλθει με ταχύτατους ρυθμούς με αποτέλεσμα οι οικονομίες και κοινωνίες τους να έχουν στην διάθεσή τους ελάχιστο χρόνο προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα

β) Θνησιμότητα

Η βρεφική θνησιμότητα παραμένει ακόμη υψηλή σε σχέση με τις χώρες της δυτικής Ευρώπης σε όλες τις χώρες της περιοχής με εξαίρεση την Ελλάδα και την Κροατία ενώ η χώρα μας διαφοροποιείται των άλλων βαλκανικών χωρών έχοντας σαφώς υψηλότερη μέση προσδοκώμενη ζωή στη γέννηση και για τα δύο φύλλα. Ταυτόχρονα, με εξαίρεση την Ελλάδα οι αλλαγές της προηγούμενης δεκαετίας επηρέασαν, κατά το μάλλον ή ήττον, αρνητικά τη θνησιμότητα στα Βαλκάνια. Η εξέλιξη της θνησιμότητας στις χώρες αποτελεί μια παγκόσμια πρωτοτυπία και αναρεί την μέχρι πρόσφατα παγιωμένη αντίληψη για τη γραμμική σχέση της προόδου στον τομέα αυτό.

γ) Η πρώτο-γαμηλιότητα γυναικών

Παρ' όλη τη σχετική πτώση που κατέγραψαν οι συνθετικοί δείκτες πρώτο-γαμηλιότητας σε όλες τις χώρες -με εξαίρεση τη Βουλγαρία όπου ο δείκτης ουσιαστικά κατέρρευσε-, ο θεσμός του γάμου παραμένει σχετικά ισχυρός στα Βαλκάνια και η «ιδιαιτερότητα» αυτή, διαφοροποιεί ακόμη τις χώρες της περιοχής από τις υπόλοιπες δυτικό-ευρωπαϊκές χώρες.

δ) Η γονιμότητα

Στην αρχή της εξεταζόμενης περιόδου οι διαφοροποιήσεις στην ένταση της συγχρονικής γονιμότητας από χώρα σε χώρα ήταν σημαντικές. Ιδιαίτερα χώρες, όπως η Αλβανία, η πΓΔΜ και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, οι οποίες δεν είχαν ολοκληρώσει έως τότε την δημογραφική τους μετάβαση, κατέγραφαν τιμές κατά πολύ μεγαλύτερες από τις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες (περισσότερα από 5 παιδιά/γυναίκα, ενώ σε χώρες όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία οι πολιτικές στήριξης της οικογένειας επέτρεπαν τη διατήρηση των συνθετικών δεικτών σε επίπεδα που άφηναν να φανεί ότι διασφαλιζόταν η αναπαραγωγή των γενεών (με εξαίρεση την Ελλάδα, όπου από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 οι ετήσιες τιμές του δείκτη (< 2,1 παιδιά/γυναίκα) δεν βρισκόταν κάτω του ορίου αναπαραγωγής. Μετά το 1990 όμως οι πτωτικές τάσεις της γονιμότητας, εν απουσία πλέον πολιτικών ενίσχυσης, επιταχύνθηκαν με αποτέλεσμα να παρατηρείται σήμερα μια σύγκλιση στον τομέα αυτό καθώς αφενός μεν σε καμία από τις εξεταζόμενες χώρες οι γυναίκες δεν φέρνουν στον κόσμο -κατά μέσο όρο- περισσότερα από 2 παιδιά, αφετέρου δε η μέση ηλικία στην απόκτησή τους αυξάνεται συνεχώς τείνοντας προς τα 30 έτη.

Τέλος οφείλουμε να επισημάνουμε ότι παρόλες τις όποιες διαφοροποιήσεις των δημογραφικών συμπεριφορών στα τέλη της τρέχουσας δεκαετίας, τα Βαλκάνια συνεχίζουν να έχουν και κάποιες ιδιαιτερότητες που τα καθιστούν σχετικά δημογραφικά «ομοιογενή», αντιπαραβαλλόμενα με τα άλλες περιοχές της γηραιάς ηπείρου μας (έντονη σχετικά γαμηλιότητα, αντοχή γάμων στην φθορά του χρόνου, σχετικά χαμηλά % εκτός γάμου γεννήσεων...). Οι όποιες όμως «συγγένειες» ή διαφορές ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες που παρουσιάστηκαν εν συντομία στο παρόν άρθρο, δεν θα πρέπει να μας κάνουν να ξεχνούμε ότι οι δημογραφικοί δείκτες σε εθνικό επίπεδο πολλές φορές μπορούν να αποκρύπτουν έντονες διακυμάνσεις και διαφοροποιήσεις που ενδέχεται να υπάρχουν εντός των ορίων της ίδιας της χώρας...

Βιβλιογραφία

- Blayo C., Les modes de prévention des naissances en Europe de l'Est, *Population*, 3, 1991, pp. 527-546.
- Delisse François-Xavier, Les réfugiés en Bosnie-Herzégovine, *Le courrier des pays de l'Est*, 1033, mars 2003, pp. 60-70.
- Kotzamanis B., Parant A., La démographie des Balkans : état des lieux et perspectives, *Agir*, 19, 2004. pp. 27-38.
- Mrdjen S., Penev G., Des comportements démographiques bouleversés, *Le courrier des pays de l'Est*, n°1035, 2003/5, pp. 43-55.
- Penev G., *Le vieillissement démographique de la Yougoslavie*, Séries «Démographie des Balkans», Réseau Demobalk, vol. 3, 2001.
- Sardon J.-P., L'évolution démographique des Balkans depuis la fin de la decennie 1980, *Population*, 55 (4-5) ; 2000, pp. 765-786.
- Sardon J.-P., Démographie de pays dans la tourmente : Les Balkans depuis 1990, *Espace Populations et Sociétés*, 4, 2004, pp. 499-517.
- Κοτζαμάνης Β., *Οι δημογραφικές εξελίξεις κατά την μεταπολεμική περίοδο στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και την Ελλάδα, μια πρώτη προσέγγιση*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 2000.
- Κοτζαμάνης Β., Δ. Σταθάκης, Αγοραστάκης Μ., Α. Πηλειδής, *Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση των δημογραφικών τους χαρακτηριστικών και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές (1991 - 2001)*, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών ΕΔΚΑ, Βόλος, 2006.
- Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε., *Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεώτερη Ελλάδα, 1830-2007*, σσ. 87-120 στο: Β. Κοτζαμάνης (επιμ.), *Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα*, Βόλος, ΕΔΚΑ-Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2009.
- Κοτζαμάνης Β., Σοφianoπούλου Κ., *Η γαμηλιότητα στην Ελλάδα, τάσεις και προοπτικές*, σσ. 153-172 στο Β. Κοτζαμάνης (επιμ.) *Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα*, ΕΔΚΑ-Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2009.

Υποσημειώσεις

- ¹ Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κροατία, ΠΓΔΜ, Ρουμανία και Σερβία-Μαυροβούνιο (η εξέταση της Σερβίας-Μαυροβούνιο αφορά την κοινή τους πορεία μέχρι και το 2004, συμπεριλαμβανομένου και του Κοσσυφοπέδιου).
- ² Τα δεδομένα ως και οι δείκτες προέρχονται από τη βάση δεδομένων του Observatoire Démographique Européen (ODE) του Institut national d'études démographiques (INED) της Γαλλίας και δευτερευόντως από την βάση δημογραφικών δεδομένων της EUROSTAT και του Εργαστηρίου Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ) του Παν. Θεσσαλίας.
- ³ Τη γρήγορη δηλαδή και μη αναμενόμενη αύξηση των γεννήσεων στην πρώτη μεταπολεμική εικοσαετία
- ⁴ Β. Κοτζαμάνης, 2000.
- ⁵ Η χώρα μας παρόλο τα μηδενικά σχεδόν φυσικά ισοζύγια θα συνεχίσει να αυξάνει τον πληθυσμό της και η καταγραφείσα κατά περίπου 980.000 άτομα αύξηση ανάμεσα στο 1991 και το 2007 οφείλεται αποκλειστικά σχεδόν στην είσοδο αλλοδαπών που στην συντριπτική τους πλειοψηφία προέρχονται την πρώτη δεκαετία (1991-2001) από τις γειτονικές Βαλκανικές χώρες (Β. Κοτζαμάνης, Ε. Ανδρούλακη, 2009.)
- ⁶ J.P Sardon J.-P. (2000, 2004).
- ⁷ Β. Κοτζαμάνης, 2000.
- ⁸ F.X. Delisse (2003).
- ⁹ Περισσότεροι από 300.000 Σέρβοι μετοίκησαν στην Σερβία μέχρι την λήξη του πολέμου ενώ μόλις το 15% εξ αυτών είχε επιστρέψει μέχρι το 2001.S. Mrdjen., G. Penev (2003).
- ¹⁰ G. Penev (2001).
- ¹¹ Δημογραφική γήρανση: Μεταβολή της ηλικιακής δομής του πληθυσμού που προκύπτει από την αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων ατόμων προς το συνολικό πληθυσμό (http://www.e-demography.gr/Metadata/Dictionary/files/pyth_dict_00416_1.pdf)
- ¹² Η γήρανση αυτή θα προκληθεί κυρίως από τη ταχύτερη πτώση της γονιμότητας τους στην τελευταία εικοσαετία (1990-2010), και, δευτερευόντως εξαιτίας της μετανάστευσης του εργατικού τους δυναμικού και της μείωσης της θνησιμότητας του πληθυσμού τους (αύξησης του μέσου όρου ζωής).
- ¹³ Στην Αλβανία πχ το ποσοστό των ηλικιωμένων (5,3% το 1990) αναμένεται να υπερβεί το 17% το 2030, ενώ στην ΠΓΔΜ από 7,4% το 1990 πιθανότατα θα ξεπεράσει το 21% το 2035 (United Nations ,World Population Prospects: The 2008 Revision, NY 2009 -<http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=3>).
- ¹⁴ Περίοδος πτώσης της θνησιμότητας (στα πλαίσια της δημογραφικής μετάβασης) που συνοδεύεται από την βελτίωση των συνθηκών υγιεινής, της ποιότητας της διατροφής και την καλύτερη οργάνωση των υπηρεσιών υγείας. Επίσης οι αιτίες θανάτου του πληθυσμού διαφοροποιούνται καθώς εξαφανίζονται σταδιακά οι θάνατοι από μολυσματικές νόσους για να δώσουν την θέση τους σε χρόνιες και εκφυλιστικές νόσους και στα θανατηφόρα ατυχήματα. (<http://www.ined.fr/fr/lexique/bdd/mot/Transition+C3%A9pid%C3%A9miologique/motid/106/>)
- ¹⁵ Το 1990 η μέση ζωή στην γέννηση για τους άντρες στην Βουλγαρία, Κροατία, ΠΓΔΜ, Ρουμανία και Σερβία-Μαυροβούνιο ήταν τα 68,0, 68,4, 70,3, 66,6 και τα 70,1 έτη αντίστοιχα, παρουσιάζοντας μια υστέρηση, σε σχέση με αυτή της Ελλάδος από 7 έως 4,3 έτη (στις γυναίκες η διαφορά της Ελλάδας σε σχέση με τις υπόλοιπες Βαλκανικές χώρες παραμένει έχοντας όμως μικρότερο εύρος, καθώς οι Ελληνίδες ζούσαν 4 - 6 έτη περισσότερα από τις γυναίκες των άλλων Βαλκανικών χωρών).
- ¹⁶ Η τάση μείωσης της μέσης προσδοκώμενης ζωής στη γέννηση, για την Βουλγαρία και την Ρουμανία είχε ξεκινήσει ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, πριν δηλαδή την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων.
- ¹⁷ Αντίστοιχα η Ρουμανία για τον ίδιο δείκτη κατέγραψε μια μείωση της τάξης του 1,7 έτη ανάμεσα στο 1991 και 1996, ενώ από το έτος αυτό και έως σήμερα παρατηρούμε μια σταθερή αυξητική τάση.
- ¹⁸ Η φύση των συγχρονικών δεικτών δεν μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι και η τελική ένταση της πρωτογαμηλιότητας στις γενεές των γυναικών θα είναι μειωμένη, καθώς οι δείκτες αυτοί επηρεάζονται έντονα από τις αλλαγές του ημερολογίου, δηλαδή στην συγκεκριμένη περίπτωση η μείωση της έντασης τους μπορεί να οφείλεται στην όλο και μεγαλύτερη ηλικία που επιλέγουν οι γυναίκες να παντρευτούν.
- ¹⁹ Β. Κοτζαμάνης (200), J.-P. Sardon (2000 και 2004).
- ²⁰ Β. Κοτζαμάνης Β., Κ. Σοφιανοπούλου (2009).
- ²¹ Β. Kotzamanis Β., Α. Parant (2004).
- ²² C. Blayo (1991).
- ²³ Με τις επικρατούσες συνθήκες θνησιμότητας στις ανεπτυγμένες χώρες εκτιμάται πως για να αναπαραχθούν οι γενεές σε έναν κλειστό πληθυσμό πρέπει στο τέλος της αναπαραγωγικής τους ηλικίας (στο 50ο έτος τους) να έχουν φέρει στον κόσμο τουλάχιστον 2,1 παιδιά κατά μέσο όρο για να αντικατασταθούν κάθε μια από μια κόρη (http://www.e-demography.gr/Metadata/Dictionary/files/pyth_dict_00419_1.pdf)

Πίνακες

Πίνακας 1. Εξέλιξη του πληθυσμού των Βαλκανικών χωρών 1960-2007 (1950=100)

	1950		1960	1970	1980	1990	2000	Τελευταία εκτίμηση 2009	
Αλβανία	1.230	100	131	174	217	267	277	256*	3.153*
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	2.661	100	120	134	147	162	-	144**	3.828**
Βουλγαρία	7.251	100	108	117	122	120	113	105	7.607
Κροατία	3.850	100	105	108	114	117	119	115	4.435
Ελλάδα	7.566	100	110	116	127	135	144	149	11.260
ΠΓΔΜ	1.230	100	113	127	146	166	164	167	2049
Ρουμανία	16.311	100	113	124	136	142	138	132	21.499
Σερβία-Μαυροβούνιο	7.131	100	113	122	134	142	149	150**	10.662**
Σερβία	5.927	100	112	121	129	133	127	124	7.335
Μαυροβούνιο	397	100	118	132	146	162	-	159	630

*2007, **2002

Πίνακας 2. Ο πληθυσμός των Βαλκανικών χωρών σε μεγάλες ηλικιακές ομάδες

		Ποσοστιαία κατανομή κατά μεγάλες ηλικιακές ομάδες		
		0-19 έτη	20-64 έτη	65 έτη +
Αλβανία	1.1.2007	34,9	56,3	8,8
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	1.1.1991	31,9	61,4	6,7
Βουλγαρία	1.1.2007	19,8	62,9	17,3
Κροατία	1.1.2007	21,7	61,2	17,1
Ελλάδα	1.1.2007	19,6	61,9	18,6
πΓΑΜ	1.1.2007	26,8	61,9	11,2
Ρουμανία	1.1.2007	22,8	62,4	14,8
Μαυροβούνιο	1.1.2007	27,4	59,7	12,9
Σερβία*	1.1.2007	21,7	61,1	17,2

* Χωρίς το Κοσσυφοπέδιο

Πίνακας 3. Μέση προσδοκώμενη ζωή στην γέννηση (σε έτη)

	1950-55	1960	1970	1980	1990	2000	Τελευταία εκτίμηση 2008	1950-55	1960	1970	1980	1990	2000	Τελευταία εκτίμηση 2008
	Ανδρες							Γυναίκες						
Αλβανία	54,4	63,7	66	68	69,2			56,1	66	69,5	73	75		
Βοσνία-Ερζεγοβίνη														
Βουλγαρία	62,2	67,4	69	68,4	68	68,4	69,8		70,9	73,4	73,8	74,7	75,1	77
Κροατία					68,4	70,5	72,4					76	77,8	79,7
Ελλάδα	64,3	70,2	71,4	73,1	74,6	75,6	77,7		73,5	76	77,7	79,3	80,5	82,4
πΓΑΜ				68,3	70,3	71	72,4				72	74,5	75,3	76,5
Ρουμανία	59,4	64,1	65,8	66,6	66,6	67,7	69,7		67,6	70,3	71,8	73	74,6	77,2
Σερβία-Μαυροβούνιο	57,7	63,2	66,1	68,4	69,2	70,1	69,9*	59,5	65,3	69,9	72,9	75,4	75	75,2*

*2002

Πίνακας 4. Συγχρονικός δείκτης πρώτο-γαμηλιότητας γυναικών και μέση ηλικία στον πρώτο γάμο.

	1960	1970	1980	1990	2000	Τελευταία εκτίμηση (2006)	1960	1970	1980	1990	2000	Τελευταία εκτίμηση (2006)
	Συγχρονικός Δείκτης (πρώτοι γάμοι γυναικών ανά 1000 γυναίκες)						Μέση ηλικία γυναικών κατά τον πρώτο γάμο					
Αλβανία	890	760	850	850			21,3	21,6	22,3	22,5		
Βοσνία-Ερζεγοβίνη			930						22			
Βουλγαρία	1049	971	970	903	534	533	21,3	21,4	21,3	21,4	24,1	25,6
Κροατία			790	700	648	667			22,1	22,4	25	26,1
Ελλάδα	786	1056	868	725	536	646	25,1	24	23,3	24,6	27	28,3
πΓΑΜ	890	914	922	866	832	853*	22,1	22,2	22,2	22,6	23,6	24,1*
Ρουμανία	1149	822	1014	917	638	751	22,1	21,6	21,6	22,1	23,4	25,1
Σερβία-Μαυροβούνιο			821	762	678	722**			22,5	23,7	25	25,5**

*2003, **2002

Πίνακας 5. Συγχρονικός δείκτης γονιμότητας και μέση ηλικία στην τεκνογονία.

	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2008	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2008
	Συγχρονικός δείκτης γονιμότητας (παιδιά/ανά γυναίκα)							Μέση ηλικία στην τεκνογονία						
Αλβανία				3,6	3	1,8	1,4**				29,1	28,4	27,8	28,8**
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	5,2	3,9	2,7	1,9	1,7			30,6	29,2	27,5	26,6	26		
Βουλγαρία	3	2,3	2,2	2,1	1,8	1,3	1,5	27,1	25,1	24,7	23,9	23,9	25	26,4
Κροατία	2,9	2,2	1,8	1,9	1,7	1,4	1,5	28,5	26,9	26	25,6	26	27,7	28,7
Ελλάδα		2,2	2,4	2,2	1,4	1,3	1,5		28,7	27,4	26,1	27,2	29,1	30,1
πΓΑΜ	5,8	4,1	3	2,5	2,1	1,9	1,5	30,7	29	27,3	26,2	25,7	26,4	27,5
Ρουμανία		2,3	2,9	2,4	1,8	1,3	1,4		26,7	26,7	25,3	25,5	25,7	27
Σερβία-Μαυροβούνιο	3,6	2,6	2,3	2,3	2,1	1,7	1,6*	28,3	26,6	26,1	26,3	26,2	27	27,2*

*2002, **2006

Πίνακας 6. Ποσοστό (%) γεννήσεων εκτός γάμου (για 100 γεννήσεις ζώντων)

	1950	1960	1970	1980	1990	2000	Τελευταίες εκτιμήσεις 2007
Αλβανία							
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	4,8	6,2	5,3	5,4	7,4	10,3	11,3
Βουλγαρία	2	8	8,5	10,9	12,4	38,4	50,2
Κροατία		7,4	5,4	5,1	7	9	11,5
Ελλάδα		1,2	1,1	1,5	2,2	4	5,8
πΓΑΜ		5,4	6,7	6,5	7,7	10,8	12,6
Ρουμανία			3,5		17,2*	27,1	26,7
Σερβία-Μαυροβούνιο	6,7	11,7	11,7	10,1	12,7	20,4	

*1993